

Lebstück Mária honvédhuszár főhadnagy emlékiratai 1848–49-ből

(Részletek)

A magyar szabadságharc egyik legvakmerőbb tisztjeként emlegették. Sokáig Károly főhadnagyként ismerték. Szolgált Guyon légiójában. Számos csatában küzdött, ott volt a branyiszkói áttörésnél, Buda visszaszerzésekor, immár főhadnagyi rangban, mivel a kápolnai csatában hősiességéért előléptették. Részt vett Aulich, Dembinski és Görgey seregében. Szemtanúk szerint ő semmisítette meg az újfalusi hidat, hogy útját állja az ellenségnek. Az aradi fogságban szülte meg gyermekét. Élete alkonyán a legnagyobb szegénységben, Pesten mosónőként tengette életét. Az újpesti temető díszsírhelyei közt egy keskeny obeliszk emelkedik. Rajta egyszerű felirat: Paschné Lebstück Mária 1848–49-es főhadnagy.

Bécsben tartózkodtam 1848-ig, a forradalom kitöréséig, melyhez mindjárt kezdetben, március 13., 14. és 15. napján hozzácsatlakoztam. Ez a következőképp történt: éppen lemenni készültem a belvárosba, hogy magamnak egy kalapot vásárooljak. Ugyanis a Deutschmeister-ezred tisztikara táncmulatságot rendezett

és erre bennünket is meghívott. Én nagybátyámékkal tartottam volna együtt. Amint a bevásárlásból visszatérni igyekeztem, ez már nem sikerült, mert a város kapui le voltak zárva. Az utcák tömve emberekkel, és én is belekerültem az áradatba. A drága kalap természetesen egészen tönkrement. A tolongásban megkérdeztem: Mit jelent ez a sokadalom? és itt kaptam azt a felvilágosítást, hogy kitört a forradalom. Első törekvésem az volt, hogy szabaduljak ebből a tömegből. Egy ismerősömhöz szaladtam, aki egy cipésmester volt és nekünk is dolgozott. Együttal házmester is volt. Amikor megpillantott, meglepetve kérdezte: „Az Istenért, Mari kisasszony, mit csinál Ön ezekben a válságos órákban itt? Nem tudja, hogy kitört a forradalom?” És akkor elmondtam neki abbeli erős elhatározásomat, hogy csatlakozom a forradalomhoz, és részt akarok abban venni. Minthogy kevés pénzem volt, eladtam a fülbevalómat, a cipészsegédttől egy kabátot és pepita nadrá-

got vásároltam, a mestertől pedig egy férficsizmát, aki ráadásul egy inget és alsónadrágot is adott. A felesége pedig elnyírta a hajamat férfi módra. Minthogy a cipésmester a nemzeti gárdának tagja volt, átadta nekem a gárdasapkát és egy régimódi fegyvert, valamint egy írásos bizonylatot, hogy mint az ő segédje, én fogom őhelyette az őrszolgálatot teljesíteni. Azonnal elmentem az őrségre. A Kärtnerthor mellett jelentkeztem az őrparancsnoknál. Fél óra múlva már el is kezdtem első őrszolgálatomat. Mikor jelentkeztem, a többiek nagyon szemügyre vettek, és furcsállották, hogy egy suszterlegénynek milyen finom keze és arca van. Néhány nappal később a német légióhoz mentem, az ún. halállégióhoz, melynek Giron volt a parancsnoka. Majd pedig a gróf Colloredo főparancsnoksága alatt álló jurista csapathoz kerültem. Ezekkel együtt vettem részt októberben minden barikád-harcban. Sebet is kaptam a fejemen, és mint sebesült a Deutscheshausban jutottam ápolás alá. Itt nekünk, sebesülteknek igen jó dolgunk volt. Egy Holzapfel nevű szerzetes páter, aki maga volt a jóság a sebesültekkel szemben, azt tanácsolta nekem, hogy szökjem meg Bécsből, minthogy a rendőrség nyomoz a felkelők után. Így tehát amint kissé kiláboltam a bajból, újra női ruhába öltöttem és elmentem a rendőrségre. Ti. igazolvány nélkül senki sem hagyhatta el az őrvonalat. A rendőrségen azt mondták, hogy jöjjetek délután. Véletlenül meghallottam, hogy szlávul beszélnek, és az a tervük, hogy délután fogolyként ott is tartanak. (...)

Komáromban már várták érkezésemet, Görgey, Klapka, Guyon és Mészáros tábornokok és más vezérkari tisztek, minthogy már a végére jártak

a muníciónak. Görgey tábornokhoz mentem jelentkezni, átadni neki a számára kijelölt sürgönyöket. Lakosztályába vitt, és azalatt Wagner tüzérkapitány átvette a muníciót. Du. 4 óra volt. Görgey átment a másik szobába, és bezárta az ajtót, míg a sürgönyöket olvasta. Majd kinyitván az ajtót, így szólt a tisztekhez: „Ímé bemutatom nektek Károly főhadnagyot!” Mészáros miniszter merész vállalkozásomért aznap főhadnaggyá nevezett ki. Ekkor láttam először Rózsa Sándort. Ő volt az első, aki 600 emberből álló szabadcsapatával a hídon át Újszönyig vonult, ahol a csata megkezdődött. (300 embere lovon, 300 embere gyalog, mindannyian kék és fekete csikós ingben és gatyában, Rózsa Sándor századosi rangban volt.)

Másnap visszameneteltem Szolnokra, innen Cinkotára és azután Budapestre. Itt beosztottak a Gellért-hegyre, Jónák tüzérszázadoshoz, előbb azonban egy sürgönyt kellett vinnem Budára Görgeyhez, akinek főhadiszállása a Svábhegyen volt. Csónakon mentünk át a Dunán. Az osztrákok a várból észrevettek és tüzelni kezdtek ránk. A golyók mellettünk jobbra-balra a vízbe csapódtak le. A Margit híd közelében átértem szerencsésen, miután átadtam Görgeynek a sürgönyöket, a Gellért-hegyre mentem, ahol a mozsárüteg volt felállítva. Ez május 18-án volt. Jónák századosnak el kellett lovagolnia a Bresch-üteghez, mely a Krisztinavárosban volt felállítva. Ezalatt nekem adta át a parancsnokságot a Gellért-hegyen. A főtűzmesternek ezeket mondotta: „Távollétem alatt Károly főhadnagy úr veszi át az üteg parancsnokságát. Parancsainak eleget kell tenni.” A mozsár mindjárt úgynevezett Brandkugelnekett lőtt. Egy löveget a vár felé irányítottunk és tüzeltem. Olyan jó volt a találat, hogy mindjárt

tűz csapott fel a nyomában. Amikor azt Jónák százados meglátta, vágatva jött fel a Gellért-hegyre: „Szentséges egek! Ki tüzeltetett?” A tűzmester mondta, hogy Károly főhadnagy úr parancsára történt. Ekkor a százados megveregette a vállamat, és mondta: „Brávó, Károly, ma kiérdemelted az arany-sarkantyút! Ez a lövés még nekem, öreg katonának sem sikerült volna egykönnyen.”

Május 20-áról 21-ére virradó éjszaka volt a vár általános támadása. Huszártiszt létemre mégis a gyalogsággal mentem ostromra. A Ferdinánd-kapu felé vonultunk, ott létrán ostromoltuk a falakat. Egyszerre csak a létra felső fokán álló katonát egy golyó találta, ránk esett, és többen néhány öl magasságból lezuhantunk. Szerencsémre kisebb horzsolásokkal és zúzódásokkal menekültem meg. A következő létrán megint csak felmásztam, és az istállóknál felértem a várba. Sötét volt, és így nem láthatuk, hogy a jászlak alatt ellenséges vadászok rejtőzködnek, akik ránk löve, sok honvédet a lábukon megsebesítettek. A honvédek ezen annyira felbőszültek, hogy a vadászokat egytől egyig lemészárolták. Az ostrom után 3 hétig még a várban maradtunk. Engem egy régi, egyemeletes házban szállásoltak el. A halottak még sokáig feküdtek ott, s midőn éjjel a szállásomra mentem, a lépcsőházba érve, valami puhára léptem. Világot gyújtottam, s akkor láttam, hogy egy halottnak a kezére léptem. Így feküdtek még másnap is a holttestek. Ezen időben a tiszték a kis sörcsarnokban és a postán mulatságot rendeztek. Jónák százados rábeszélésére női ruhában mentem el a mulatságra. Itt rám ismert egy Mezei nevű tiszt, és így kiáltott fel: „Hiszen ez a mi Károlyunk!” Ezt megtudta Görgey, és azt

hitte, kémnek akarok felcsapni. Azonnal ismét egyenruhát kellett öltenem. Nemsokára jött a fegyőr, elvette a kardomat, és vasra verve lezárt. Kérdezte tőlem a fegyőr, hogy tulajdonképpen mit vétettem, mert Görgey agyon akar lövetni. Magam se tudtam, miért, és azt mondtam, hogy számomra még nem öntöttek golyót. 48 óráig voltam bezárva. Jónák százados és Liptay közbenjárására, kik miután a tényállást megtudták, azonnal Kossuthhoz menve, őt a valódi tényállásról felvilágosították, s Ő azonnal elrendelte szabadon bocsáttatásomat.

Három hét leteltével Szeged és Dorozsma felé menekültünk. Dorozsmán a tábori lelkész Jónákkal megesketett. Az esküvő után mindjárt magamra öltöttem egyenruhám. A nászszakoma Dorozsmán volt. Itt hirtelen rajtunk ütött az ellenség, úgyhogy az ablakon kellett menekülnünk. Mégis magammal vittem szalvétába kötve egy egész túrós rétest, és a ló nyergéhez kötöttem. Szegedig kellett visszavonulnunk, majd Lugos és Facsetig, ahol átúsztuk a Marost. Augusztus 18-án fogságba estem és Lippára vittek, ahol át kellett úsznunk a Marost. Arad várába vittek. Az akkori várparancsnok igen goromba ember volt, különösen a magyarokat gyűlölte. A várban egy alkalommal tüzesete volt, és a parancsnokot akkor baleset érte. A lakás alatti pincében ugyanis nagyobb mennyiségű spiritusz volt elraktározva. Szolgája ügyetlensége folytán a spiritusz felrobbant, éppen akkor, mikor a parancsnok az ajtón akart kilépni, a padló leszakadt alatta, s ő a lángokba esett, és odaégett volna, ha a fogságban lévő Szathmáry ezredes ki nem menti. Égési sebeibe azért belehalt. Halála előtt megmentőjének 50 aranyat adományozott. Utódja gr. Thun tábornok lett, aki a fog-

lyokkal emberibb módon bánt. Miután tudomására jutott, hogy áldott állapotban vagyok, kiutaltatott számomra egy magánlakást Hem Ádám városi mérnöknél, a Keutz utcában. Itt állandó felügyelet alatt állottam. Egyszer kihallgattak a főtörvényszéknél Budapesten, Újépület 5. sz. udvarában, I. em. 11. ajtó alatt Reischl főhadnagy és Ketzel főtörvényszéki tanácsnok. A kihallgatás után előfogaton azonnal visszavitték Aradra. Ez még háromszor megisméltódott. December 18-án a várba vezettek Kosfelnitz várparancsnokhoz. Megkértem őt, hogy férjemet, Jónák őrnagyot engedje a keresztelőre hozzám jönni a lakásomra, miután minden órában várom a lebetegedést. December 24-én egy egészséges fiúgyermeknek adtam életet, mely híre férjem, Jónák őrnagy két altiszt kíséretében eljött a keresztelőre. Még 3 hónapig maradtam Aradon, azután a foglyokkal együtt Pestre hoztak, ahol két napig a Vadászkürt Szállóban laktam. Innen a zimonyi hajón két altiszt kíséretében Sziszekre vittek. A többi foglyot Péterváradra vitték. Sziszeknél az egyik altiszt megmondotta, hogy már kíséret nélkül mehetek tovább. „Asszonyom! Ön most hazájában van, mi most visszamegyünk”. Irántam tanúsított becsületes magaviseletéért mindegyiknek 5 forint borraivalót adtam. Az ítélet számomra így hangzott: kiutasítás Magyarország egész területéről, Horvátországba internálva. Ezt a kedvező ítéletet földieimnek köszönhetem, akik a főtörvényszéknél állásban voltak. Ők még büszkék is voltak arra, hogy egy horvát nő milyen hősiesen küzdött.

Sziszekről kocsin Zágrábba utaztam, hova április 24-én délután 2 óra körül érkeztem. Édesanyám és testvéreim nagy örömmel fogadtak, miután már 7 évig távol voltam. Csak egy

fivérem, aki az olasz hadjáratból jött, melyet a Don Miguel században harcolt végig, szemrehányásokkal és szidalmakkal fogadott, és gyermekemmel együtt az első emeleti ablakból ki akart dobni, amiért a magyaroknál szolgáltam. Édesanyám közbenjárására a fivérem mégis kibékült velem. A lakosságtól is igen sokat kellett szenvednem. Az utcán kövekkel és sárral hajigáltak meg és vízzel öntötték le, úgy hogy már az utcára se mehettem. Utánam kiabáltak. Édesanyám akkor elment Jelačić bánhoz és mindezt elpanaszolta. A bán azt mondta: jöjjön anyám másnap velem együtt oda. Nagyon barátságosan fogadott és mindenről kikérdezett engem. Azt mondta anyámnak: büszke lehet a lányára. (A bán távoli rokonunk volt, s így tegező viszonyban mondta: „Fanni! Büszke lehetsz a lányodra...”.) Ekkor kitárta az előszoba ajtaját és bemutatott engem az ott egybegyűlt tiszteknek mint háborús bajtársukat. Büszkék lehetnek – mondta –, hogy ilyen bátor földijük van. Másnap mindenhol német, horvát és olasz falragaszok jelentek meg, melyeken szigorúan tiltva volt a hazáért felkelőket, legyen az férfi vagy nő, sértegetni. Inkább büszkék legyünk rá, hogy horvát nő, bár ellenséges táborban, ilyen vitézül küzdött. Ezen tilalom következtében azontúl mindenkitől és mindenkor nyugalmam volt.

Zágrábban 1851-ig maradtam. Azután ismét Magyarországra jöttem, nővéremhez, ahol másodszor nőül mentem, Pasch Gyula műfestőhöz, ki szintén mint hadnagy szolgált 1848–49-ben a tiroli vadászköznél. Győrben 17 évig laktam, azután 6 évig Komáromban, ahol férjem meghalt. 1870-ben Budáramentem, ahol 1880-ig maradtam. Azután Újpestre költöztem fiamhoz, aki itt festő és mázó.